

ASPEKT LOKÁLNEHO V TOPONOMASTICKÝCH PRÁČACH ANTONA HABOVŠTIAKA¹

Patrik Jakubek

JAKUBEK, P. (2024): Aspect of the Local in Toponomastic Papers of Anton Habovštiak. In: *Slovenská reč*, 89/2, 178 – 197.

Abstract: Anton Habovštiak, known in the wide linguistic sphere primarily as an excellent dialectologist, in addition to his main scientific activity in dialectology, was also engaged in the onomastic sphere, especially in the field of anoikonyms. His toponomastic works, culminated in the summarizing monograph *Oravské chotárne názvy* [Field Names of the Orava Region] (1970), are significant in their structure not only as a sociolinguistic probe into the life of the former inhabitants of his native Orava and their connection with the use of the language, but above all for their enormous contribution to the then beginnings of nationwide anoikonymy research and the creation of Slovak onomastics as such in the second half of the 20th century. The linking of the sociolinguistic aspect with the traditional onomastic and dialectological element can be described as a novelty of the time, which undoubtedly deserves closer attention. Therefore, the primary aim of the paper is a comprehensive presentation of this selected and still inspiring onomastic segment in the otherwise rich and varied scientific research activity of this renowned Slovak linguist.

Keywords: Slovak, toponomastics, anoikonyms, the Orava region, Anton Habovštiak.

Článok v skratke:

- V príspevku sa venujeme toponomastickým prácam významného slovenského jazykovedca Antona Habovštiaka, v ktorých sa venoval chotárnym názvom oravského regiónu.
- Chotárne názvy sú podnes veľmi dôležitou súčasťou nielen onomasticky zameraných prác, ale svoje miesto majú aj v dialektologických či iných, aj v nelingvistických výskumoch, pretože svojou jazykovou a mimojazykovou stránkou podávajú pomerne dôležité svedectvá nielen o starej lexike, ktorá sa v súčasnej slovnej zásobe slovenčiny už nezachovala, ale aj o celkovom životnom usporiadaní našich predkov, typických minulých remeslách alebo spôsoboch obživy.
- Toponomastické práce Antona Habovštiaka možno vzhľadom na dobu vzniku (druhá polovica 20. stor.) istým spôsobom označiť za prelomové, pretože ich evidentné onomastické a dialektologické podložie je vhodným spôsobom dopĺňané aj prvkami sociolingvistiky, ktorá sa však na našom území začala plnohodnotne rozvíjať až po roku 1989. Sociolingvistické prvky v jeho toponomastických prácach sa viažu najmä na funkciu chotárných názvov v komunikácii a ich celkové poznanie vtedajších obyvateľov Oravy. Na základe analýz je nutné konštatovať, že na mnohé Habovštiakom zozbierané chotárne názvy nemožno nazerať ako na celospoločensky rozšírené a etablované, ale práve naopak – len ako na lokálnejšie pome-

¹ Príspevok vznikol v rámci vedeckého projektu *Lexika slovenských terénnych názvov – 2. časť* (č. 2/0026/24) grantovej agentúry VEGA.

novania, známe len vo veľmi malom okruhu používateľov jazyka. Spomenutý aspekt lokálneho považujeme za veľmi prínosný v celkovej segmentácii onymickej krajiny, a preto mu v príspevku venujeme náležitú pozornosť.

- V článku taktiež predstavujeme celkový vývin terminológie v priestore slovenskej onomastiky, ktorá sa vzťahuje na oblasť chotárnych názvov.

1. ÚVOD

Napriek tomu, že osobnosť Antona Habovštiaka je nielen širokej lingvistickej obci, ale i laickej verejnosti prejavujúcej záujem o rôznorodé aspekty diachrónneho a synchronného vývinu jazyka, známa najmä v oblasti nárečových výskumov, zavŕšených napr. vydaním autorskej monografie *Oravské nárečia* (1965) či participáciou na vzniku *Atlasu slovenského jazyka* (1968 – 1984), sféra dialektológie nebola jedinou v jeho jazykovednej činnosti. Najmä pre oblasť onomastiky, resp. toponomastiky sú podnes materiálovo veľmi dôležité a inšpiratívne jeho čiastkové štúdie, sfinalizované vydaním monografie *Oravské chotárne názvy* (1970), v rámci ktorých sa venoval opisu a klasifikácii názvov hospodárskych objektov na území rodnej Oravy, jazykovo veľmi špecifickom hraničnom regióne na pomedzí Slovenska a Poľska. Nastolený spôsob zberu východiskového onymického materiálu, jeho excerpcia a následná detailná analýza, ako aj závery vyplývajúce zo sémantického, etymologického, dialektologického či štruktúrneho výskumu týchto názvov, si nepochybne zasluhujú pozornosť a podrobnejšie predstavenie. Cieľom štúdie je preto predostrieť súhrnný pohľad na tento segment jazykovednej práce A. Habovštiaka a zdôrazniť adekvátny prínos týchto prác (nielen) pre kreovanie slovenskej onomastiky do dnešnej širokospektrálnej lingvistickej disciplíny, ale aj pre vývin slovenskej onomastickej terminológie vzťahujúcej sa na oblasť chotárnych názvov, resp. anojkoným.

2. CHOTÁRNE NÁZVY – SONDA DO VÝVINU A USTÁLENIA TERMINOLÓGIE

Možno konštatovať, že pravdepodobne prvým (a úspešným) pokusom zameraným na systematický zber chotárnych názvov (teda názvov lúk, polí, lesov a pod.) z územia vtedajšieho Uhorska bola akcia maďarského historika F. Pestiho zrealizovaná v druhej polovici 19. stor. (Valentová 2023a, s. 34). Získanému materiálu, predovšetkým z oblasti dnešného Slovenska a Podkarpatskej Rusi, sa neskôr podrobnejšie venoval aj slavista ruského pôvodu A. Petrov, ktorý ho skompletizoval a vydal vo forme statí v druhej polovici dvadsiatych rokov 20. stor. (1927, 1929). Napriek viditeľnému záujmu o tieto názvy sa ale terminológii nevenovala dostatočná pozornosť. Tá sa začala na našom území postupne vyvíjať až v priebehu 40. rokov 20. stor. Prvú domácu podobu termínu priniesol P. Ratkoš vo svojej štúdii zameranej na toponymiu Liptova (1946 – 1947), pričom použitý termín *chotárny názov* vzťahoval na označe-

nie všetkých názvov nesídelných objektov v geografickej krajine. Táto nová nomenklatúra sa ale v ďalších onomastických príspevkoch neujala, keďže v 50. rokoch 20. stor. sa v prácach napr. J. Stanislava (1956) či V. Blanára (1950, 1959) postupne ustalovali nové termíny ako *chotárne meno*, resp. *pomiestne meno*² a *pomiestny názov*. Na začiatku 60. rokov 20. stor. a v jeho priebehu sa však viacerí onomastici spätne vrátili k Ratkošovmu termínu *chotárny názov*; jeho uplatnenie možno pozorovať nielen v práci A. Habovštiaka (1957), ale aj vo viacerých iných štúdiách (napr. Majtán 1966; Blichá 1970 a pod.). Popritom sa ale využívali opäť aj iné termínové pendanty, ako spomenuté *pomiestny názov* či *pomiestne meno*, alebo *chotárne meno*³ (Majtán 1976, s. 113 – 114). Vzhľadom na evidentnú nesúrodosť terminológie sa preto predstavitelia Slovenskej onomastickej komisie pri Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra rozhodli v roku 1966 zaviesť nový termín *terénny názov*, ktorý mal túto terminologickú neustálenosť definitívne vyriešiť (s. 115). Termín sa ale spočiatku neujal a namiesto neho sa vyskytli tendencie zaviesť ďalší, paralelne fungujúci termín *mikrotoponymum*, manifestovaný napr. v textoch J. Matejčika (1970, 1976). Aj keď sa „terminologický rozkol“ spočiatku nepodarilo vyriešiť, toto obdobie prinieslo rôzne hodnotiace pohľady na dovtedy používané termíny. K azda najviac operovanému domácejmu termínu *chotárny názov* sa vyjadril napr. M. Majtán označujúci ho za síce tradičný, ale obsahovo príružky na to, aby mohol obsiahnuť všetky názvy nesídelných objektov vyskytujúcich sa v dajakom geografickom priestore (Majtán 1976, s. 115). M. Majtán svojou poznámkou azda reflektoval na skutočnosť, že atribút *chotárny* (< apel. *chotár* s významom ‚pozemky patriace k obci‘) mohol prvoplánovo poukazovať na to, že ide o názvy nesídelných objektov vyskytujúcich sa len v rámci chotárov obcí a miest. V skutočnosti ale musíme mať na pamäti, že pomenované hospodárske geografické objekty sa nie vždy vyskytujú v častiach chotárov, ale mnohé z nich existujú aj mimo nich. Označenie názvu takéhoto objektu (teda ležiaceho mimo hraníc chotára) spomenutým termínom by tak bolo de facto nesprávne. Je tiež nutné doplniť, že sémantická stránka termínu *chotárny názov* by nedokázala adekvátne obsiahnuť napr. speleonymá alebo hydronymá. Rovnako kriticky sa nazeralo i na termín *mikrotoponymum*, od používania ktorého sa napokon v polovici 70. rokov 20. stor. upustilo (Krško 2014, s. 18).

V kontexte domácej onomastiky (českej a slovenskej) sa vyskytovali a podnes sa vyskytujú tendencie klasifikovať toponymá (= názvy topografických neživých objektov buď prírodného charakteru, alebo človekom vytvorených objektov, ktoré

² Termín *pomiestne meno* bol len prevzatý z podoby českého termínu *pomístní jméno*, ktorý je podnes etablovaný v rámci českej onomastickej terminológie (bližšie napr. Šmilauer 1963, s. 8 – 9; Svoboda a kol. 1973, s. 62).

³ Spätne možno termíny s komponent *meno* označiť za neadekvátne, pretože v slovenskej onomastike sa tento prvok používa najmä s pomenovaním osoby, či už ide o krstné (rodné) mená alebo priezviská.

sú fixované v krajine), do dvoch skupín na základe prítomnosti opozitného vzťahu sídelných charakter – nesídelný charakter. Nebude nesprávne, ak zdôrazníme, že práve príznak sídelnosť – nesídelnosť si v roku 1973 zobral kolektív autorov za smerodajný pri vytváraní novej onomastickej terminológie (*Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky*, Svoboda a kol. 1973), v rámci ktorej sa popri termíne *ojkonymum*⁴, t. j. názov existujúceho či zaniknutého sídla (Svoboda a kol. 1973, s. 60), zaviedol pre pomenovanie hospodárskych objektov nový termín *anojkonymum*, definovaný ako „vlastné meno neživého prírodného objektu a javu na Zemi a toho človekom vytvoreného objektu na Zemi, ktorý nie je určený na bývanie a je v krajine pevne fixovaný“ (s. 62). Pod tento termín sa okrem *hydronym*, *oroným*⁵, *hodonym*, *speleoným* a *chotárnych názvov* (v češtine *pozemková jména*) zaradili aj názvy kaplniek, božích múk, pomníkov a pod.⁶ Takto skompletizovaná onomastická terminologická príručka sa neskôr ešte mierne aktualizovala v roku 1983 (*Osnoven sistem...*, Vidoeski 1983), no pôvodné dichotomické delenie *ojkonymum* – *anojkonymum*, resp. trichotomické delenie *choronymum* – *anojkonymum* – *ojkonymum* v rámci toponomastiky bolo zachované (Krško 2014, s. 18). Podobne však ako pri predchádzajúcich termínoch aj pri termíne *anojkonymum* sa po zavedení vyskytli mnohé diskusné pohľady smerujúce k jeho adekvátnosti (napr. Valentová 2009a; Krško 2009). Dlhý terminologický vývin v kontexte kreovania slovenskej onomastiky ale napokon priniesol postupné sémantické zblíženie termínov *anojkonymum* a *terénny názov* (Valentová 2009a, s. 33), čo sa odráža aj v súčasných (nielen) slovenských onomastických prácach. V nich je stále badateľné trichotomické delenie onomastiky, avšak už na bionymický (antroponomastický), abionymický (toponomastický) a chrématonymický priestor, pričom v rámci toponomastiky možno podnes nájsť termín *anojkonymum* a jeho synonymum *terénny názov* ako zastrešujúci pre jednotlivé *anojkonymické* podkategórie – *hydronymá*, *speleonymá*, *oronymá*, *hodonymá* a *chotárne názvy*. Termín *anojkonymum* (*terénny názov*) naostatok uvádzajú aj autori novej Slovenskej onomastickej terminológie, ktorí ho definujú ako „vlastné meno neživého prírodného objektu a javu na Zemi a toho človekom vytvoreného objektu na Zemi, ktorý nie je určený na bývanie a je v krajine pevne fixovaný“ (Valentová a kol. 2024, s. 56 – 57). Rovnako podávajú aj aktualizovanú definí-

⁴ Termín *ojkonymum* sa v priestore česko-slovenskej toponomastiky používal už pred vydaním novej terminologickej sústavy (Valentová 2023a, s. 17).

⁵ Ako variant sa k termínu *oronymum* v príručke uvádza termín *terénny názov* (Svoboda a kol. 1973, s. 65), čo je ale nesprávne, keďže v takomto vzťahu sa tieto dva termíny nikdy nepoužívali.

⁶ Zaradenie božích múk, križov či kaplniek do kategórie *anojkoným* je stále predmetom diskusie, pretože ide o názvy, ktorých objekty sa síce nachádzajú v dajakom priestore, no boli vytvorené vedomou ľudskou činnosťou, čím automaticky spadajú do kategórie *chrématoným*. Je tiež nutné zdôrazniť, že názvy objektov so sakrálnym príznakom spadajú už do osobitnej podskupiny *chrématoným*, a to *eklezioným*.

ciu termínu *chotárny názov* (synonymne aj *agronymum*, *ekononymum*)⁷ ako „vlastné meno hospodársky formovaného a využívaného geografického objektu, napr. poľa, lúky, pasienka, lesa a pod.“ (s. 139 – 140), pričom ich vzájomné postavenie je v už načrtnutej línii hyperonymum (anokonymum) – hyponymum (chotárny názov).

3. TOPONOMASTICKÉ PRÁCE ANTONA HABOVŠTIAKA

Keďže interdisciplinarita a snaha nazerať na dajaký vytýčený lingvistický okruh tém z rôznych uhlov pohľadu boli základnými výstavbovými kameňmi Habovštiakových jazykovedných prác, možno konštatovať, že venovanie sa sfére oravských chotárnych názvov, prirodzene, nebolo výnimkou. A. Habovštiak sa oravským chotárnym názvom venoval v zásade systematicky a jednotlivé závery zo svojho vedeckého bádania publikoval pomerne kontinuálne vo viacerých parciálnych štúdiách (1954, 1961, 1970a, 1970b, 1970c, 1973, 1975), ktoré boli súčasťou tak domácich či zahraničných jazykovedne orientovaných časopisov, ako aj zborníkov zo slovenských onomastických konferencií. Informácie o týchto názvoch, pokračujúc už v načrtnutej línii interdisciplinarity, získaval predovšetkým počas vlastných dialektologických a folkloristických výskumov, ktoré vtedy prebiehali na území Oravy (Habovštiak 1970b, s. 65). Najmä prostredníctvom rozhovorov s respondentmi prvorotne získaný onymický materiál následne adekvátne dopĺňal aj o informácie zo sekundárnych zdrojov, ktorými boli nielen publikácie slovenských či poľských autorov,⁸ ale aj mnohé kartografické či archívne listinné pramene. Neskôr dokonca čerpal aj z postupne budovanej Kartotéky terénnych názvov Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. Spomenuté rozhovory s informátormi však považoval za obzvlášť dôležité, pretože prostredníctvom nich nezískaval len prvotné nárečové podoby anojkoným, ale tiež viaceré ľudovoetymologické výklady, vzťahujúce sa na pôvod konkrétneho názvu. Ľudové výklady ako kultúrno-etnografický fenomén sú aj v súčasných toponomastických výskumoch veľmi dôležité, pretože svojou podobou často ako jediné vytvárajú priame spojivá medzi vlastnou podobou zachyteného názvu hospodárskeho objektu, ktorý mohol neskôr pod vplyvom rôznych príčin zaniknúť, a jeho východiskovou motiváciou, ktorú možno následne plnohodnotne identifikovať (napr. chotárny názov *Chlievno* /obec Záskanie, dnes časť Dolného Kubína/ < apel. *chliev*, pretože v lokalite sa vyskytovali chlievy pre prasce; *Stodolisko* /obec

⁷ Termín *agronymum* (pôvodne *agroonymum*) ako synonymum k termínu *chotárny názov* spomenul vo svojej štúdii M. Majtán (1979, s. 157), ktorý ho vykladal ako „VM [vlastné meno] poľnohospodársky využívaného objektu (Konopiská, Panské zeme, Dielnička).“ V súčasnosti sa ale tento termín ako synonymum skoro vôbec nepoužíva. Rovnako sa ani v slovenskej, ani v českej onomastike nevyužíva termín *ekononymum*, a to napriek tomu, že ho autori novej slovenskej onomastickej terminológie odporúčajú využívať ako variantný (synonymný) k termínu *chotárny názov*.

⁸ Najmä išlo o prácu slovenského historika A. Kavuljaka *Historický miestopis Oravy* (1955) a práce poľskej autorky T. Gołębiowskiej (napr. 1964).

Dlhá, dnes Dlhá nad Oravou/ < apel. *stodola*, pretože v lokalite stáli v minulosti provízorne prístrešia – stodoly pre kravy, ktoré tam nocovali a i.; Habovštiak 1970b, s. 66 – 67). Pri ľudových výkladoch však musíme mať tiež na pamäti ich nie vždy adekvátnu (pravdivostnú) výpovednú hodnotu. Mnohé ľudovoetymologické výklady, ktoré sa tradovali zväčša ústnym podaním a odrážali v sebe rôzne prvky mysticity, tradícií či zvykov, sa v snahe odkryť motiváciu dajakého chotárneho názvu realizovali len tým spôsobom, že sa zautomatizovane a analogicky prevzala topobáza dajakého názvu, no už sa nenazeralo na jeho celkový, najmä etymologický vývin. Napr. názov *Čertáž* (obec Bziny a Kňažné) by mal vychádzať podľa ľudovej etymológie z apel. *čert*, pretože vraj tam v minulosti ľudia nadávali do čertov (Habovštiak 1973, s. 67). V skutočnosti ale názov vychádza zo starého apel. *č(i)ertáž* vo význame ‚pôda získaná vyklčovaním lesa‘ (bližšie Habovštiak 1954, s. 246 – 247; Habovštiak 1977b, s. 5; Valentová 2009b, s. 282). A. Habovštiak však tieto pozitíva aj negatíva ľudových výkladov náležite vo svojich príspevkoch reflektoval a neustále zdôrazňoval, že ich „[v]ýklady majú mať iba hypotetickú platnosť a nemožno ich jednoznačne prijať“ (Habovštiak 1970b, s. 68).

Nemožno povedať, že by jeho parciálne odborné štúdie mali charakter len strohých abecedne zoradených súpisov chotárnych názvov s nutným teoretickým úvodom – práve naopak. Podstatne široká a veľmi pestrá onymická materiálová báza dala autorovi podnet na vytýčenie si niekoľkých čiastkových cieľov, ktoré prostredníctvom rozborov konkrétnych príkladov aj naplnil. Tieto ciele sa, možno povedať, pretransformovali aj do názvov jeho prác. V štúdií *Oravské pomiestne názvy utvorené od mien a priezvisk* (1961) sa venoval tým chotárnym názvom, ktorých motivácia vychádzala z konkrétnych podôb antroponým (krstných mien a priezvisk). Takéto nazeranie na chotárne názvy je veľmi dôležité, pretože práve prítomný vzťah posesivity dokáže podať adekvátne informácie o bývalých majetníckych/vlastníckych pomeroch z jednotlivých lokalít, a to dokonca aj z tých historických období, z ktorých sa pod vplyvom rôznych okolností nezachovali náležité pramene (urbáre, listiny vlastníctva a pod.). Na základe toho možno dokonca „rekonštruovať v jednotlivých obciach aj mená prvých osadníkov, ktorým panstvo prideliť pozemky (...)“ (Habovštiak 1961, s. 188). Ako autor poukázal, chotárne názvy, ktoré vychádzali od mien a priezvisk, boli utvorené najmä sufixami *-ová*, *-ovo* a *-ka* (Habovštiak 1961, s. 183). Sufix *-ová*, resp. naznačená kvantita v ňom, je v súvislosti so spomenutou posesivitou však vskutku raritná, keďže sa tento sufix uplatňuje len v prípade akostných prídavných mien. Podľa Habovštiaka ale táto kvantita vznikla „vyrovnávaním s prídavnými menami ženského rodu tým, že sa stratila súvislosť medzi pomenovaným objektom a osobou, ktorej pomenované miesto patrilo alebo podľa ktorej bolo pomenované“ (Habovštiak 1961, s. 184). Na základe podôb týchto chotárnych názvov, resp. ich druhového označenia, možno konštatovať, že od mien a priezvisk boli

utvorené názvy len v prípade polí, lúk, pasienkov, prípadne lesov. Naopak v horských oblastiach Oravy sa také názvy už nevyskytovali, a to pre horšie klimatické podmienky a sťažnenú prístupnosť terénu, ktorá sa následne pretransformovala aj do nemožnosti vlastniť vo vyšších nadmorských výškach hospodárske parcely. V závere príspevku si Habovštiak všimal i genézu východiskových priezvisk. Väčšina bola síce slovenského pôvodu, no ako motivanty sa objavili i priezviská vychádzajúce z poľského (napr. v obci Beňadovo názov *Bugejová* < meno *Bugej*; Habovštiak 1961, s. 189) či ukrajinského jazyka (napr. v obci Oravský Podzámok názov *Vasil'ou* < meno *Vasil*).⁹ Prítomnosť poľských a ukrajinských priezvisk (ktoré vytvorili mladšiu vrstvu oným) popri tých slovenských (ktoré považujeme za staršiu, pôvodnú vrstvu oným) mohla vychádzať z mimojazykových faktorov, najmä kolonizačných prúdov, ktoré sa na území Oravy v minulosti realizovali (napr. valašská kolonizácia; Habovštiak 1961, s. 189 – 190).

Zdôrazňovanie neustáleho prepojenia chotárnych názvov s ich oravskými nárečovými východiskami možno pozorovať vo všetkých Habovštiakových prácach. Napriek tomu sa im ale detailnejšie venoval aj v samostatnej štúdii s názvom *Nárečová slovná zásoba a chotárne názvy* (1973), v rámci ktorej priniesol zistenia, že nie všetky názvy chotára sa vyznačujú svojimi apelatívnymi pendantmi. Ide najmä o oblasť tých vlastných mien, ktoré sa vzťahujú na oblasť antroponým, resp. propriá pomenúvajúce také geograficko-administratívne reálie, ktorých etymóny nie sú dostatočne jasné (napr. názov *Baba*,¹⁰ *Choč*, *Kýčera* a i.). Naopak silnú oporu v nárečovej apelatívnej slovnej zásobe majú podľa Habovštiaka už tie názvy, ktoré vznikli priamo z odvodených či neodvodených slov, ktoré sa vyskytovali v jadre lexikálneho fondu oravských nárečí a používali sa tak v každodennej komunikácii (Habovštiak 1973, s. 174). Geomorfologické členenie územia Oravy sa tiež podstatným spôsobom odzrkadlilo do celkového rozvrstvenia chotárnych názvov, prípadne do využívania ich jednotlivých apelatívnych východísk v komunikácii Oravcov na vymedzenom území. Mnohokrát môžeme pozorovať, že niektoré nárečové územia,

⁹ Etymológii a významom spomenutých antroponým sa však Habovštiak v príspevku už ďalej nevenoval. Meno *Bugej* sa v súčasnosti podľa databázy výskytu priezvisk na území Slovenska (Ďurčo a kol. 1998) v tejto podobe nevyskytuje, známa je len hláskovo obmenená podoba *Bugaj*, príp. foneticky podobné *Burej* a *Bulej* (tamže). Porovnajúc ale tieto vyskytujúce sa zápisy, by sme mohli konštatovať, že vo všetkých spomenutých podobách by východiskom mohlo byť skutočne poľské apel. *buhaj*, slk. *býk* (porov. Majtán 2018, s. 45). V prípade podoby mena *Vasil* sú etymologické východiská jasnejšie; meno, viac rozšírené v rámci východoslovenského jazykového priestoru, vychádza z gréckej podoby *Basileos* vo význame ‚kráľovský‘ (Majtán – Považaj 1998, s. 249).

¹⁰ Primárny význam substantívum *baba*, ktoré má praslovanský základ a vzniklo pravdepodobne v rámci detskej reči zdvojením (zopakovaním) slabiky *ba-* (porov. Machek 1968, s. 39 – 40; Králik 2015, s. 57), sa vykladá ako ‚stará žena‘. Substantívum sa však vyznačuje pomerne hustou polysémantickou, resp. homonymickou paradigmou. O jeho iných významoch a výskyte v rámci slovenskej anojkonymie, resp. ojkonymie bližšie napr. Valentová 2023b, s. 8 – 11.

ktorých hranice boli tvorené aktuálnymi prírodnými pomermi, sa ešte vnútorne hlbšie diferencovali na menšie nárečové celky, pre ktoré bolo typické využívanie apelatív vo variantných podobách, resp. pre pomenovanie dajakej rovnakej skutočnosti sa využili apelatíva s inou formou. Vzájomný vzťah takýchto lexém sa následne mohol realizovať na osi vzájomné poznanie výrazov – jednosmerné poznanie výrazov. Ako uviedol A. Habovštiak (1973, s. 176), v niektorých hornooravských obciach pre pomenovanie rašelinistého a močaristého miesta používali obyvatelia podobu *Bor*, resp. jeho varianty *Bori*, *Borek* či *Borki* < apel. *bôr/bor*. Na iných územiach Oravy však tieto názvy, resp. východiskové apelatívum *bôr/bor* nepoznali, pretože na pomenovanie rovnakej realie používalo obyvateľstvo názvy ako *Barina* < apel. *barina* a *Močiar* < apel. *močiar*. Okrem tejto variantnosti sa A. Habovštiak v štúdiu venoval aj tým chotárnym názvom, ktorých apelatívne východiská nenájde v domácom (slovanskom) lexikálnom fonde, ale v iných, neslovanských jazykoch, najmä v nemčine a maďarčine. Na podobách mnohých z nich si ale môžeme povšimnúť postupné fonetické zjednodušenia pod vplyvom oravského nárečia (napr. názov *Rajčuľa* < nem. *Reitschule* vo význame 'jazdecká škola' < verbum *reiten* /jazdiť/ + *die Schule* /škola/; názov *Kuhalma* < maď. *halom*, slk. vŕšok a pod.; Habovštiak 1973, s. 177). Napriek tomu, že Habovštiak sa nevenoval ich etymologickým východiskám a že v celkovom súčte chotárných názvov sú tieto apelatívum východiskom „cudzie“ v značnom nepomere oproti tým vychádzajúcim z domáceho (slovanského) lexikálneho aparátu, jednoznačne im musíme venovať dostatočné množstvo pozornosti, pretože výskyt takýchto názvov len podčiarkuje to, čo sme už spomenuli v našom príspevku – teda, že región Orava je veľmi bohatý na doklady starších aj novších jazykových kontaktov.

Jazykovým kontaktom, aj keď realizujúcim sa v rámci domáceho – slovanského jazykového sveta, sa Habovštiak venoval osobitnejšie v štúdiách *O tvorení chotárných názvov na slovensko-poľskom pomedzí* (1970a) a *Slovensko-poľské kontakty v mikrotoponymii Oravy* (1975). V nich zameral svoju pozornosť predovšetkým na rôznorodé historické či sociálne činitele, ktoré kreovali Oravskú stolicu v minulosti, a to v nadväznosti na zásadný vplyv dvoch hegemonných jazykov v tejto oblasti – slovenského a poľského jazyka. Okrem už tradičných dialektologických a lexikálnych východísk vybraných oravských chotárných názvov sa však v oboch štúdiách dostáva viac do popredia aj autorova snaha nazerať na anojkonymický materiál cez optiku sémanticko-štruktúrno-typologickej charakteristiky. V oboch prípadoch autor často pracuje so slovným spojením *topografické termíny*, teda slovami, vzťahujúcimi sa na rozličné vlastnosti terénu (Habovštiak 1970a, s. 158). Ide o jednoduché druhové označenia pomenovaných hospodárskych objektov (*jama*, *dolina*, *kopec*, *močiar* a pod.), ktoré si všíma z celoslovanského hľadiska. Systematické porovnávanie názvov vyskytujúcich sa na poľskej, ako aj slovenskej strane Oravy, prinieslo

napokon zistenia, že v mnohých prípadoch možno okrem zásadného vplyvu slovenského a poľského jazyka pozorovať aj markantný zásah valašskej kolonizácie do celkového rozvrstvenia, resp. utvorenia chotárných názvov, keďže jej pričinením vznikli anojkonymá ako *Grúň*, *Grúňnik*, *Magura* alebo *Polana* (Habovštiak 1970a, s. 159). Podstatná časť oboch spomenutých príspevkov je tvorená nielen sémanticou klasifikáciou zozbieraných oravských názvov, ktoré bližšie zatriedil do sémantických skupín odkazujúcich na flóru, faunu alebo spôsob kultivácie daného miesta (bližšie Habovštiak 1975, s. 68), ale najmä – už spomenutou – typologickou charakteristikou. Habovštiak si pri každom chotárnom názve všimol jednotlivé slovotvorné zákonitosti, v dôsledku ktorých názov vznikol. Výsledkom bolo komplexné klasifikovanie chotárných názvov do skupiny priamych názvov (jednočlenných a viacčlenných, napr. *Novina*, *Paseka*, *Laz*, *Luh*; Habovštiak 1970a, s. 68 – 70) a nepriamych názvov (spojenie s prepozíciou či ustrnutie tvaru, napr. *Pod brehmi*, *Natpašeki*, *Za brzyskami*), resp. do súboru názvov majúcich charakter substantíva, adjektíva a substantíva, predložkového spojenia či substantivizovaného adjektíva.

A. Habovštiak v týchto príspevkoch aj výraznejšie konfrontoval tvrdenia poľskej autorky T. Gołębiowskej o tom, že terénne názvy na poľskej strane Oravy majú „czysto polski charakter“ (1964, s. 40). Pripustil, že v oravských chotárných názvoch dochádza k výraznej diferenciacii na hláskoslovnej úrovni (napr. zámena slovenského *h/ch* za poľské *g* v slovách ako *háj*, *pahorok*, *záhora* – porov. poľské ekvivalenty *gaj*, *pagorek*, *zagora*), no jej tvrdenia dokázal vyvrátiť na základe ďalších spoločných čŕt názvov z lexikálnej, sémantickej a slovotvornej oblasti. Dokonca preukázal, že práve na poľskej strane Oravy sa vyskytujú názvy, ktoré majú charakteristické prvky stredoslovenských nárečí (napr. názvy ako *Královka*, *Hola*, *Plaň*, *Vertelovka* a pod.; Habovštiak 1970a, s. 160; Gołębiowska 1964, s. 48).

Dlhý a v niektorých momentoch i vyčerpávajúci systematický výskum oravských chotárných názvov napokon A. Habovštiak sfinalizoval vydaním autorskej monografie *Oravské chotárne názvy* (1970c), v ktorej už skôr načrtnuté publikované čiastkové závery podstatným spôsobom prepracoval a doplnil o novo získané poznatky, resp. podoby názvov chotára. Primárny cieľ A. Habovštiaka bol spracovať všetky názvy objektov vyskytujúcich sa v chotárnom priestore (teda pasienky, lúky, lesy, doliny a pod.) 74 obcí Dolnokubínskeho okresu (Habovštiak 1970c, s. 5). Nespracoval ale hydronymá, pretože už vtedy sa v rámci slovenskej toponomastiky na ne nazeralo ako na veľmi špecifickú a zároveň samostatnú skupinu oným popri skupine chotárných názvov, aj keď tiež ide o názvy objektov – vodných tokov a plôch, ktoré sa vyskytujú v dajakom geografickom priestore. V zameraní na vybrané dolnokubínske obce možno tiež pozorovať isté metodologické nuansy, a teda, že sa nevenoval obciam, ktoré sa vyznačovali goralským nárečím (s. 45). Podstatná časť monografie A. Habovštiaka o oravských chotárných názvoch má v zásade lexikografické spracovanie.

covanie. Myslene ju možno rozdeliť na dve časti, pričom v jej úvodnej (prvej) časti sa v rámci samostatných kapitol venoval už viac ráz spomenutému prepojeniu názvov s lexikálnym či hláskoslovným aparátom oravských nárečí a ich následnej sémantickej a typologickej charakteristike. V prípade hlbšej štruktúrne-typologickej analýzy je prínosné najmä vyделение najfrekventovanejších topoformantov, ktoré sa uplatnili pri tvorbe chotárnych názvov mužského, ženského a stredného rodu. Sú to napr. prípony: *-ec* (napr. *Smrekovec*), *-ok* (napr. *Hrádok*), *-el'* (napr. *Hibel'*), *-ina* (napr. *Javorina*, *Bučina*), *-lk/-ňík* (napr. *Lipňík*), *-ava* (napr. *Dúbrava*, *Širava*) *-isko* (napr. *Baňisko*, *Borisko*), *-áreň* (napr. *Tokáreň*) a pod. (s. 14 – 18). V práci má opäť svoje miesto aj náležité reflektovanie mimojazykových okolností, ktoré kreovali celkový charakter oravských chotárnych názvov. A. Habovštiak sa obzvlášť venoval názvom nielen cez prizmu ich domáceho a nedomáceho pôvodu, ale osobitne si tiež všimol názvy, ktoré mali východiská v nemčine, poľštine, maďarčine či latinčine (s. 29 – 30). V súvislosti s jazykovými kontaktmi sa tiež zameriaval na spätné prevzatia konkrétnych lexém, napr. apelatíva *sihoť*. A. Habovštiak (1970c, s. 30) zastával názor, že východiskom pre lexému *sihoť* nebola maď. podoba *sziget* vo význame ‚suchá krovím zarastená zem, ktorá je situovaná v blízkosti ramena rieky; ostrov‘, ktorú ako najpravdepodobnejšiu stále uvádzajú niektoré etymologické slovníky (porov. Machek 1968, s. 542; Králik 2015, s. 530), ale naopak – mala byť slovanského pôvodu. Podľa neho sa lexéma mala dostať do maďarčiny niekedy v priebehu 12. stor. a prispôbiť sa jej jazykovým špecifikám. Následne sa mala pomadžarčená podoba spätné prevziať do slovenčiny. Svoju konštatáciu však nepodložil hlbším etymologickým výskumom. Š. Ondruš (1986, s. 325; 2004, s. 138 – 139) dával popritom substantívum *sihoť* do súvislosti s psl. podobou **sygotb*, utvorenou základom *syg-* vo význame ‚vlhký, mokrý‘ a sufixom *-ot*, ktorú možno pozorovať pri slovách ako *mokrot'*, *holot'* a pod. Dodal, že apelatívum *sihoť* má rovnaký psl. pôvod ako „slovná čeľaď *sihla*, *sihlina* s pôvodným významom [–] mokré miesto, močaristá lúka“ (1986, s. 325).¹¹

Východiská maď. apelatíva *sziget* sa zasa dávajú do súvisu s maď. substantívom *szeg* s prvotným významom ‚zásek, klin, klinec‘, ktorý sa však v jednotlivých prameňoch vyskytuje aj v staršom zápise *szig* (ÉrtSz. 1980, s. 120 – 121). Na prvý pohľad analogické prepojenie medzi maď. *szeg*, *szig* a *sziget* by bolo logické, no Š. Ondruš (1986, s. 326) upozorňoval, že je naň nutné nazeráť len ako na ľudovotymologický konštrukt, ktorý sa neskôr stal smerodajný v mnohých maď. etymologických prácach (napr. Ferenc 2023, s. 750). Podľa Š. Ondruša (1986, s. 326) výklad maď. *sziget* zo spomenutých *szeg/szig* by mohol nadobudnúť relevantnosť až vtedy, keby sa vo vývine iných jazykov význam ‚ostrov‘ vytvoril z jedného z významov ‚zásek‘ alebo ‚klin/klinec‘. Keďže však takáto významová rezponzia v iných jazy-

¹¹ O názve *Sihlina* porov. aj výklad J. Krška (2014, s. 102).

koch nie je nateraz adekvátne doložená, ako najpravdepodobnejšie sa predsa len javí to, že maď. apelatívum *sziget* skutočne vychádza pôvodne zo slovenského (slovenského) **sygotь* (*sygot' > sigot' > sihot'*).¹²

Druhá časť Habovštiakovej monografie už má podobu heslára, v ktorom podal abecedne zoradené chotárne názvy s ich druhovým označením a príslušnosťou ku katastru konkrétnej oravskej obci.

4. CHOTÁRNE NÁZVY A POPULARIZAČNÁ FORMA

Viacere závery vyplývajúce z rozborov oravských chotárnych názvov A. Habovštiak neprezentoval len v rámci jazykovednej komunity vo forme vlastných odborných výstupov, ale po náležitých – najmä štylistických – úpravách, aj širšej oravskej verejnosti. A. Habovštiak sa viacerým aspektom chotárnych názvov venoval aj v rubrikách regionálne orientovaných časopisov či novín *Orava* a *Slovenský sever*. V nich síce programovo nadviazal na svoje štúdie, t. j. opäť sa dotýkal aj ich onymickej stránky, ako aj prepojeniu chotárnych názvov s oravskou nárečovou slovnou zásobou, no primárnym spôsobom sa zameriaval na ozrejenie ich etymologických východísk. Tým, že mnohé jeho rubriky vznikli relatívne neskôr – teda až po vydaní jednotlivých jazykovedných štúdií či monografie, v ktorých niektorým exponovaným názvom širšieho regionálneho charakteru chýbalo práve adekvátne zhodnotenie ich etymologickej stránky, sme toho názoru, že tieto Habovštiakove časopisecké lingvistické rubriky možno istým spôsobom považovať za pokračovanie, resp. doplnenie jeho odborných prác. Výstavbový charakter týchto rubriek je vcelku podobný obdobne zameraným etymologickým prácam, pričom základom pri snahe objasniť pôvod a východiskový jazyk konkrétneho názvu bolo najprv zhodnotenie ľudov-etymologických výkladov. Neskôr, na základe komparácií možného výskytu analyzovanej lexémy v rámci celého slovanského jazykového sveta, postupne zhodnocoval načrtnuté možné etymologické bázy. Samozrejme, aj v týchto rubrikách je značne prítomný príznak interdisciplinarity, keďže pre čo možno najsprávnejšie odkrytie etymónu čerpal poznatky aj z nelingvistických oblastí – folklóru, zemepisu alebo histórie.

V stati *O pôvode niektorých chotárnych názvov na Orave* (1977a) sa A. Habovštiak venoval najmä etymológii názvu *Orava* a pôvodu názvu vrchu *Choč* (dnes *Veľký Choč*). Na základe porovnávania svojich východísk s tvrdeniami iných autorov (A. Kavuljaka či Š. Ondruša) dospel k presvedčeniu, že názov *Orava*, ktorý sa sprvu vzťahoval na pomenovanie vodného toku v tejto oblasti a neskôr sa transfor-

¹² G. Ferenc (2023, s. 750) pri svojej snahe analyzovať etymón substantíva *sihot'*, resp. *sziget* spomenul aj Ondrušov výklad. Podľa neho sú ale slovanské východiská málo pravdepodobné, pretože Ondruš nebral do úvahy skutočnosť, že v maďarčine nie je žiadna stopa po očakávanej forme **szigoty* – **szigety* (< -t' < -tb), a tiež, že nedochádza k depalatalizácii *ty* [t'] > t.

moval aj do kategórie choroným ako pomenovanie administratívno-územného celku, nie je galského alebo germánskeho pôvodu, ale v skutočnosti vychádza zo starého slovanského verba **orati* (Habovštiak 1977a, s. 3). Verbum **orati* je veľmi zaujímavé z hľadiska sledovania vývinu starej slovanskej lexiky, pretože pôvodne bolo homonymné – malo dva významy: jednak význam ‚kypriť‘, teda ‚rozryť pôdu pracovným nástrojom‘ a jednak význam ‚hučať, kričať, revať‘, príp. aj ‚šumiť‘ (Habovštiak 1977a; porov. aj Ondruš 1975, s. 348). Neskôr ale došlo k postupnému zániku druhého významu, čím sa lexéma stala monosémantickou s jediným – práve prvým načrtnutým významom.¹³ V rámci východoslovanského lingvistického priestoru, predovšetkým v ruštine, sa ale podnes zachovala aj v druhom význame (porov. dnešné ruské slovo *опамь* – slk. krik, kričať). Pomenovanie *Orava* tak vzniklo ako odkaz na zásadnú vlastnosť tohto vodného toku v minulosti, ktorá sa týkala jeho zvukového vnímania našimi predkami – hlučnosti, revania, šumenia (porov. iné názvy vodných tokov ako *Revúca*, *Šumava*; Habovštiak 1977a, s. 3).¹⁴ Dodáme, že historický maď. zápis *Árva* je len maďarizovaná podoba latinizovanej podoby (*Arva*) pôvodne slovanského názvu a nemá žiadne lexikálne ani etymologické spojivá s maď. apelatívom *árva*, slk. sirota.

V prípade Habovštiakovej snahy o analyzovanie pôvodu názvu vrchu *Choč* stojí za zmienku pripustenie veľkého množstva cudzojazyčných východísk. Náležite rozoberal napr. možnú motiváciu z nem. *Hoch*, slk. veľký, pričom ustálenie domácej podoby *Choč* sa malo zrealizovať vďaka fonetickej adaptácii tohto adjektíva. Ako prípustné sa javilo tiež vykládanie pôvodu názvu z maď. apelatíva *kocsán*, slk. stopka, resp. z prvej slabiky *kocs-*. V oboch prípadoch však načrtnuté hypotézy neskôr stroskotali na časovej nesúrodosti. Pôvod názvu vrchu je tak nutné hľadať znovu v praslovanskej lexike. Vychádzajúc opäť z tvrdení Š. Ondruša, najmä tých o alternovaní konsonantov *k – ch* (1975, s. 344 – 346), A. Habovštiak napokon skonštatoval (1977a, s. 3), že názov *Choč* vznikol pravdepodobne z psl. lexémy **kokj* vo význame ‚vrchol‘, ‚vrch‘, ktorá sa neskôr zmenila (palatalizovala) a proprializovala práve do podoby *Choč* (Horňanský 2018, s. 44).

V tomto príspevku sa A. Habovštiak naostatok okrajovo dotkol aj etymológie geograficky značne rozšíreného názvu *Kýčera*.¹⁵ Podľa všetkého názov vychádza zo

¹³ Preto sa sloveso *orati* < **orati* vyskytuje v niektorých etymologických slovníkoch v rámci česko-slovenského lingvistického priestoru (Machek 1968, s. 416; Králik 2015, s. 405) len vo význame ‚kypriť‘, ‚rozryť pôdu pracovným nástrojom‘.

¹⁴ Vykládanie názvu rieky Oravy ako ‚rieky, ktorá je hlučná, revúca, šumiaca‘, teda z psl. verba **orati*, neskôr pokladali za správny aj autori Lutterer – Majtán – Šrámek (1982, s. 224) či Majtán – Rytmut (2006, s. 88 – 90).

¹⁵ Výskyt názvu možno pozorovať nielen v slovenských hydronymách (porov. prítok Bielej Oravy *Kýčera*), ale aj v rámci ojkoným (p. názov osady *Kýčera*, ktorá je súčasťou mesta Čadca, či názov časti obce Zákamenné *Kýčera*) a, samozrejme, oroným (napr. *Kýčerka* v Kysuckej vrchovine, *Hnilická Kýčera* v Malej Fatre, *Veľká Kýčera* v Spišskej Magure a pod.).

starého slovanského slovotvorného základu *kyk-* vo význame ‚kopec‘, ‚končiar‘, príp. aj ‚hoľa‘ (Habovštiak 1977a, s. 3; porov. aj Lutterer – Majtán – Šrámek 1982, s. 168). Neskôr možno v prípade názvu pozorovať hláskovú zmenu *k > č*.¹⁶

Pôvodu názvu *Orava* sa A. Habovštiak venoval aj v ďalšom krátkom článku *O názvoch Orava, Oravica, Oravice* z roku 1998, no ako názov napovedá, hlavne v súvislosti s ďalšími odvodeninami od podoby tohto hydronymu, a to ojkonymu *Oravice* a názvu ďalšieho vodného toku *Oravica*, ktorá je ľavostranným prítokom rieky Oravy. V oboch spomenutých prípadoch je ale stále badateľné východisko z pôvodného psl. **orati*.

V príspevku *O názve Magura* (1979) A. Habovštiak priblížil etymologické východiská názvu tohto oravského horského masívu. Na základe analýz jednotlivých historických dokladov dospel k tvrdeniu, že názov je podstatne mladší, ako sa pôvodne predpokladalo, a že na našom území sa začal postupne udomáčňovať až v priebehu 15. stor.¹⁷ (Habovštiak 1979, s. 6). Dnes je všeobecne prijímané, že sa podoba názvu na naše územie dostala vplyvom valašských kolonizačných prúdov, a že etymologické východiská možno hľadať pôvodne v rumunskom apelatíve *măgură* vo význame ‚pahorok‘ (Habovštiak 1979; porov. tiež Rožai 2016, s. 5). Za zmienku však stojí autorov detailný pohľad na fenomén spätných medzijazykových prevzatí vybraných lexém. A. Habovštiak konštatoval (1979, s. 6), že príslušníci rumunského (valašského) etnika si substantívum *măgură* len prevzali zo slovanského apelatíva *mohyla* (psl. **mogyla*; Králik 2015, s. 366), prispôbili si ho svojim jazykovým, najmä hláskovým špecifikám¹⁸, a to sa následne opäť prevzalo a ustálilo ako oronymum.¹⁹

¹⁶ Vykladanie pôvodu názvu *Kýčera*, resp. jeho variantov *Kyčer* či *Kyčara* je ale stále predmetom mnohých jazykovedných diskusií. A. Habovštiak síce vo svojom príspevku zavrhol možnosť, že by sa na naše územie táto podoba dostala vplyvom valašskej kolonizácie (1977a, s. 3), no relatívne neskorý výskyt lexémy v historických písomnostiach domácej proveniencie (začiatok 17. stor.; HSSJ II 1992, s. 177) by to naopak, mohol dosvedčovať. Je síce pravdou, že podstatná časť valachov sa na naše územie dostala práve v priebehu 14. a 15. stor., avšak vrchol kolonizácie ako takej, aj z pohľadu (do)sídlenia horských či podhorských území – akým Orava nepochybne bola a stále aj je – možno pozorovať až v priebehu 16., resp. 17. stor., v rámci ktorých na územie dnešného Slovenska prúdili valasi, no už značne premiešaní s rusínskym etnikom (Beňko 1985, s. 70 – 71; Marek 2005, s. 249 – 251). Definitívne stanovenie pôvodu tohto názvu si tak nepochybne vyžaduje ďalšie, najmä etymologické výskumy.

¹⁷ Prvý výskyt názvu *Magura* možno v rámci domácich písaných textov pozorovať v roku 1595 (HSSJ II 1992, s. 245).

¹⁸ Predovšetkým išlo azda o tzv. rotacizmus, teda zmenu konsonantu *l* na *r*.

¹⁹ Najmä v publikáciách rôznych jazykových či historických nadšencov sa aj dnes vyskytujú tendencie vykladať pôvod názvu *Magura* buď zo slovného spojenia *ma gura*, teda „moja hora“, alebo zo slovného spojenia *mag gura*. Spojenie *mag gura* by malo byť tvorené komponentmi *mag*, slk. veľký, mohutný, ktorého východisko sa stotožňuje s indoeurópskym základom **meǵh-*, a *gura* < apel. *góra*, slk. hora. Je síce pravdou, že zmieneny indoeurópsky základ **meǵh* vo význame ‚veľký, mohutný, rozmerný‘ udávajú aj niektoré etymologické slovníky (Králik 2015, s. 366), no obe spomenuté tvrdenia sú len hypotézami, pre ktoré nateraz nemožno nájsť adekvátnu lingvisticko-pramennú oporu.

A. Habovštiak sa istej forme popularizácie chotárnych názvov nevenoval len v rámci spomenutých regionálne zameraných periodík, ale svoju snahu neustálym spôsobom zvyrazňovať lingvisticko-kultúrny potenciál týchto typov proprií pretransformoval aj do niekoľkých monografií oravských obcí a miest. Obecné alebo mestské monografie, ktoré na území Oravy v minulosti vychádzali väčšinou v súvislosti s oslavami okrúhlych výročí prvých písomných zmienok jednotlivých usadlostí, vždy obsahovali aj kapitoly o chotárnych názvoch, ktoré rozpracoval práve A. Habovštiak, a to v nadväznosti na kapitoly venujúce sa špecifikám miestneho nárečia. Aj napriek tomu, že sa v tomto prípade pri mnohých monografiách obmedzil len na jednoduchý súpis získaných anojkoným s občasnými poznámkami o ich pôvode, význame alebo slovo tvorných postupoch, považujeme za nutné a správne ich v tejto časti práce spomenúť. A. Habovštiak rozpracoval chotárne názvy (spoločne aj s hydronymami) viac ako desiatich obcí. Spomenieme napr. Oravskú Lesnú (1991), Oravskú Jasenicu (1993), Vavrečku (1994), Nižnú (1995) alebo Vyšný Kubín (1998b).

5. ASPEKT LOKÁLNEHO

A. Habovštiak sa v niektorých svojich toponomastických prácach v súvislosti s chotárnymi názvami nevenoval len prostému odkrytiu ich onymickej motivácie, apelatívnym či propriálnym východiskám alebo etymologickej báze a z toho plynúcim interjazykovým reláciám, ktoré v minulosti podstatným spôsobom kreovali oravské územie, ale všimol si aj ich fungovanie, celkové postavenie a celospoločenskú (ne)platnosť v komunikácii vtedajšieho oravského obyvateľstva, a to v nadväznosti na jeho sociálnu diferenciaciu. Na základe zozbieraného materiálu, všeobecných pozorovaní, ako aj všimania si najdôležitejších sociálnych premenných (najmä vekového rozvrstvenia a sociálneho statusu, resp. zamestnania) pri svojich respondentoch, dospel k záverom, že väčšine zozbieraným a analyzovaným chotárnym názvom nemožno pripísať automaticky celospoločenský (v tomto prípade skôr celooravský) akčný rádius poznania a používania, ale naopak, že podstatné množstvo chotárnych názvov sa vyznačovalo veľkou individualitou, resp. lokálnosťou. Zachytené podoby názvov chotárov boli totiž typické tým, že ich poznali a používali len isté skupiny oravského obyvateľstva, napr. obyvatelia jednej obce, rodiny či len jednotlivci – poľovníci alebo „tzv. raľníci, t. j. gazdovia, ktorí obrábali pole jednej rale“ (Habovštiak 1970b, s. 25). V mnohých prípadoch tiež dochádzalo k tzv. názvoslovnej segmentácii hospodárskeho objektu. Napriek tomu, že konkrétny hospodársky objekt sa vyznačoval dajakým všeobecne používaným názvom, neskôr, napr. pre jeho veľkosť, došlo k jeho „rozdrobeniu“ na menšie časti, ktoré boli ľuďmi, obhospodarujúcimi konkrétnu časť, postupne aj pomenúvané. V takom prípade sa pre jeden objekt začalo variantne využívať niekoľko názvov, ktoré ale boli rôzne rozšírené, resp. známe. Vhodným príkladom je napr. zaznamenaná podoba vrchu *Turínek*

(dnes štandard. *Turínok*) na pomedzí chotárov obcí Krivá a Dlhá (Dlhá nad Oravou) a poľa *Láni* (dnes štandard. *Za Lánmi*) v obci Krivá. Aj keď sa podoba *Turínek* používala ako všeobecný, základný názov, ktorý poznalo širšie okolie, pre jeho veľkú rozlohu sa neskôr začali objavovať aj názvy ako *Prední* a *Zadní Turínek*. Následne sa na oboch už pomenovaných stranách objektu začali vyskytovať aj ďalšie názvy, ktoré mali predovšetkým vhodnú orientačnú (spresňujúcejšiu) funkciu. Boli to napr. názvy *V prednom Turinku*, *Na zadnom Turinku*, *Dolu na prednom Turinku* či *Od Kálanieho na zadnom Turinku* (Habovštiak 1970c, s. 25). Podobnú maticu možno pozorovať aj v prípade všeobecne rozšíreného názvu poľa *Láni*. Okrem neho sa však využívali aj názvy ako *Za láni*, *Za láni kút pri hornej jáme* alebo *Za láni Zemánkoň hrbáč* (tamže). Táto segmentácia hospodárskeho objektu na viaceré lokálnejšie názvy nepochybným spôsobom prináša nielen veľkú variantnosť a rozmanitosť jednotlivých pomenovacích postupov, v rámci ktorej sa manifestujú rôznorodé východiskové motivačné línie odkazujúce napr. na presnejší polohopis menšej časti z objektu, prítomnosť iného objektu alebo meno rodiny, ktorá sa o daný hospodársky diel starala, ale najmä vyzdvihuje aj dokonalú spätosť jazyka s jeho používateľmi, ktorí výstižne dokázali využiť jazykový um, jazykovú kreativitu či metaforu pre pomenovanie rôznorodých reálií v aktuálnom geonymickom priestore, aj keď často len v hovorovom podaní. Z dnešného pohľadu je na túto evidentnú Habovštiakovu snahu nazerať aj na uplatnenie chotárných názvov v komunikácii Oravcov, ktorá sa rozvíjala popri ťažiskovom, nutne povedať tradičnom onomastickom výskume, pomerne dôležité, a to pre znateľnú prítomnosť (vtedy skrytého) sociolingvistického príznaku. Je známe, že sociolingvistika sa v rámci slovenského lingvistického priestoru začala plnohodnotne teoreticky, metodologicky, ako aj empiricky rozvíjať až po páde komunistického režimu v roku 1989 (Ondrejovič 2008, s. 98). Habovštiakove práce tak možno z tohto pohľadu označiť za prelomové v rámci nastolenia línie socioonomastického nazerania na vlastné mená²⁰, keďže vydanie textov o oravských chotárných názvoch, resp. realizácia jeho vlastného terénneho výskumu prebiehala podstatne skôr pred položením teoretických základov sociolingvistiky v rámci slovenskej jazykovedy.

6. ZÁVER

Prínos regionálne zameraných interdisciplinárnych toponomastických prác A. Habovštiaka, v rámci ktorých sa venoval komplexnej analýze chotárných názvov z prostredia Oravy, je pre celkové kreovanie slovenskej onomastiky, resp. toponomastiky nespochybniteľný. Vskutku bohatá geomorfologická členitosť bývalej

²⁰ V línii socioonomastiky a fenoménu polyonymie pomenovaných objektov, v nadväznosti aj na myšlienky A. Habovštiaka či M. Majtána, pokračuje v súčasnej slovenskej onomastike najmä J. Krško (2016).

Oravskej stolice mala zásadný vplyv na utváranie veľkého súboru chotárnych názvov, z ktorých podstatná časť – vychádzajúc z detailných rozborov, objasnenia náležitých etymologických a onymických východísk a reflektovania mimojazykových kontaktov – mala preukázateľne domáci (slovanský) základ (Habovštiak 1970c, s. 36). Z veľkej časti boli tiež oravské chotárne názvy utvorené z apelatívnej lexiky oravských nárečí (Habovštiak 1973, s. 173 – 174). Jeho parciálne štúdie, rovnako ako aj zhrňujúca monografia *Oravské chotárne názvy*, sú tak podnes veľmi dôležitou východiskovou materiálou bázou pre rôznorodé výskumy na tomto území – nielen pre tie lingvistické či nelingvistické, ale aj pre mnohé záverečné študentské práce, a to pre značnú informačnú nasýtenosť a pestrosť zozbieraného anojkonymického materiálu. V tejto súvislosti sa zároveň jasným spôsobom ukazujú aj ďalšie možné perspektívy nadviazania na Habovštiakove výskumy. Môže ísť napr. o ďalšie systematické dopĺňanie anojkoným z ostatných lokalít oravského regiónu, najmä z územia Hornej Oravy²¹, keďže A. Habovštiak sa primárne venoval chotárnym názvom z oblasti Dolnej Oravy. Takto zozbieraný a následne riadne analyzovaný onymický materiál by nielen súhrnne dotvoril mozaikovitý obraz o oravskom prostredí a rozšírení osobitných názvov, ale dal by sa tiež vhodne využiť aj ako dopĺňujúci materiál pri už prebiehajúcim lexikografickom spracovaní apelatívnej anojkonymickej lexiky z celého územia Slovenskej republiky, jej transformácie do pripravovanej digitálnej databázy a kartografického spracovania výskytu jednotlivých lexém, a to aj v nadväznosti na nárečové osobitosti jednotlivých lokalít (bližšie Valentová 2023a, s. 23 – 27). Ďalšia realizovateľná perspektíva sa dotýka zachytenia dynamizácie Habovštiakom zozbieraných anojkoným v rámci línie existencia – zánik, resp. jeho súčasného stavu. Možno predpokladať, že materiál, získaný hlavne v druhej polovici 20. stor., dnes už nemusí byť aktuálny, pretože mnohé hospodárske objekty označované chotárnymi názvami, v minulosti plniace významný zdroj obživy či formy práce, v posledných obdobiach – pod vplyvom markantnej urbanizácie, suburbanizácie, či len celkovej snahy zlepšiť v dajakej lokalite obyvateľstvu život – postupne zanikajú a s nimi aj ich názvy. Výsledkom je tak postupná strata kontinuity aspektu pamäti a poznania takýchto názvov, v ktorých sa nepochybne odrážajú viaceré kultúrno-ekonomicko-spoločenské faktory.

Prínos Habovštiakových prác možno istým spôsobom badať aj v kontexte kreovania slovenskej onomastickej terminológie v príslušnom období. Napriek tomu, že A. Habovštiak nebol počas svojho profesijného lingvistického pôsobenia riadnym členom Slovenskej onomastickej komisie, ktorej okráhľe 60. výročie založenia si v roku 2024 pripomíname, a ani žiadnej inej názvoslovnej komisie, ktorá by sa priamym spôsobom, teda na základe pracovných stretnutí, diskusií alebo systematického

²¹ Toponymii Hornej Oravy sa napr. venovala G. Slezáková vo svojej dizertačnej práci *Slovensko-pol'ské jazykové kontakty v toponymii Hornej Oravy* (2016).

porovnávania iných (najmä slovanských) terminologických aparátov, pričiniła o za-
definovanie a ustálenie jednotlivých onomastických, resp. toponomastických termí-
nov, aj tak mu podľa nášho názoru prislúcha istá forma zásluhy na zavedení dnes už
plne fungujúceho a rešpektovaného termínu *chotárny názov*. Musíme mať totiž na
pamäti, že A. Habovštiak bol jedným z prvých autorov (ak nie dokonca prvý), ktorý
vo svojich štúdiách začal tento Ratkošov terminologický konštrukt vzťahujúci sa na
označenia názvov chotára spätne využívať, čím začalo v rámci onomastických kru-
hov jeho opakované a podnes sústavné vnímanie a napokon aj používanie.

Azda najoceniteľnejší prínos Habovštiakových toponomastických prác spočíva
v jeho myslenom odkaze, ktorý sa týka adekvátneho spôsobu nazerania na lexiku
chotárnych názvov, keďže aj prostredníctvom jeho diel dochádza k uvedomeniu si
celkového bohatstva, ktoré je v chotárnych názvoch ukryté. Chotárne názvy (a nie-
len tie, ale a priori všetky terénne názvy) totiž možno klasifikovať ako dokonalé
časové „kapsuly“, pretože práve svojou podobou sprístupňujú často informácie
o východiskovom motivante, ktorý však na danom území už nemusí byť živý, nemu-
sí byť používaný, a teda zo súčasnej slovnej zásoby je postupne vytratený. Terénne
názvy tak v sebe skrývajú veľmi starú a nárečovú lexiku, jej ekvivalentné podoby
a tiež rôzne slovotvorné spôsoby. Podávajú tiež svedectvá o celkovom živote, for-
mách práce, spôsoboch obživy či majetníckych, alebo rodinných pomeroch našich
predkov, čím výrazne plnia aj kultúrnu hodnotu. Samozrejme, A. Habovštiak si tento
nenahraditeľný prínos chotárnych názvov uvedomoval, čo neustálym spôsobom prí-
zvukoval vo svojich príspevkoch. Svedčiť o tom môže napokon aj jeho tvrdenie:
„Zaiste nie je potrebné osobitne zdôrazňovať, že pre poznanie jazykových, historic-
kých aj iných zvláštností na istej zemepisnej oblasti poskytujú veľmi cenný materiál
aj chotárne názvy. Štúdium chotárnych názvov môže nám objasniť otázky, ktoré
súvisia s príchodom nového obyvateľstva do istého kraja. V chotárnych názvoch od-
zrkadľujú sa nám často historické osudy kraja a zložitý hospodársky ako aj spolo-
čenský vývoj obyvateľov žijúcich na istej zemepisnej oblasti. Okrem toho chotárne
názvy poukazujú na intenzívny vzťah k živej a neživej prírode, s ktorou je ľud
v ustavičnom styku“ (Habovštiak 1961, s. 181).

Zoznam skratiek a značiek

apel.	apelatívum
ÉrtSz.	A magyar nyelv értelmező szótára
HSSJ	Historický slovník slovenského jazyka
maď.	maďarský/maďarsky
nár.	nárečie/nárečový/nárečovo
nem.	nemecký/nemecky
psl.	praslovanský/praslovansky
slk.	slovenský/slovensky
*	rekonštruovaná podoba
< >	smer vývinu

Literatúra

- BÁRCZI, G. – ORSZÁGH, L. (eds.) (1980): *A magyar nyelv értelmező szótára. VI. Kötet (Sz – Ty)*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- BEŇKO, J. (1985): *Osídlenie severného Slovenska*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo.
- BLICHA, M. (1970): Chotárne názvy zatopených obcí na Ondave pri priehrade Veľká Domaša. In: *Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Slavistika*, 19/3, 81 – 109.
- BLANÁR, V. (1950): *Príspevok ku štúdiu slovenských osobných a pomiestnych mien v Maďarsku*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení.
- BLANÁR, V. (1959): Pomiestne mená v stredovekých latinských listinách ako materiál pre slovenský historický slovník. In: *Jazykovedný časopis*, 10/1, 21 – 26.
- ĐURČO, P. a kol. (1998): *Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku. Podklady k projektu Copernicus Programme, projekt COP-58: Onomastica – Copernicus Database [online]*. CD ROM. Paris: ELRA. Dostupné na http://www.juls.savba.sk/durco_priezviska.html.
- FERENC, G. (2023): *A szlovák nyelv magyar elemei*. Budapest: Kairosz Kiadó.
- GOŁĘBIOWSKA, T. (1964): *Terenowe nazwy Orawskie*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- HABOVŠTIAK, A. (1954): K etymológii názvov Čierťaž, Črchľa, Čremoš. In: *Jazykovedný časopis*, 8/4, 244 – 247.
- HABOVŠTIAK, A. (1957): Dve štúdie z oravskej dialektológie. (I. Kvantita a rytmický zákon v oravských nárečiach. - II. Tvorenie chotárnych názvov na Orave.) In: Štolc, J. (ed.): *Jazykovedné štúdie 2. Dialektológia*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 139 – 177.
- HABOVŠTIAK, A. (1961): Oravské pomiestne názvy utvorené od mien a priezvisk. In: *Onomastica*, 7/2, s. 181 – 190.
- HABOVŠTIAK, A. (1970a): O tvorení chotárnych názvov na slovensko-poľskom pomedzí. In: Krištof, Š. (ed.): *Zborník materiálov zo sympózia a teoretických a metodologických otázkach onomastiky a II. slovenskej onomastickej konferencie v Nitre 22. – 24. mája 1969*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 157 – 161.
- HABOVŠTIAK, A. (1970b): Eudové výklady oravských chotárnych názvov. In: Svoboda, J. – Olivová-Nezbedová, L. (eds.): *Onomastické práce 3*. Praha: Místopisní komise ČSAV, 65 – 70.
- HABOVŠTIAK, A. (1970c): *Oravské chotárne názvy*. Banská Bystrica: Stredoslovenské nakladateľstvo.
- HABOVŠTIAK, A. (1973): Nárečová slovná zásoba a chotárne názvy. In: Majtán, M. (ed.): *Zborník materiálov zo IV. slovenskej onomastickej konferencie (Bratislava 9. – 10. novembra 1971)*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 173 – 178.
- HABOVŠTIAK, A. (1975): Slovensko-poľské kontakty v mikrotoponymii Oravy. In: *Slavica Slovaca*, 10/1, 67 – 72.
- HABOVŠTIAK, A. (1977a): O pôvode niektorých chotárnych názvov na Orave. In: *Slovenský sever*, 13/16, 3.
- HABOVŠTIAK, A. (1977b): Zo starobylosti niektorých názvov. In: *Orava*, 13/41, 5.
- HABOVŠTIAK, A. (1979): O názve Magura. In: *Orava*, 15/36, 6.
- HABOVŠTIAK, A. (1991): Chotárne názvy. In: Huba, P. – Maťugová, S. (eds.): *Oravská Lesná. Vlastivedná monografia*. Martin: Neografia, 79 – 82.
- HABOVŠTIAK, A. (1993): Jasenické chotárne názvy. In: Huba, P. (ed.): *Oravská Jasenica. Vlastivedná monografia*. Dolný Kubín: P. Huba, 96 – 97.
- HABOVŠTIAK, A. (1994): Chotárne názvy. In: Holub, I. – Huba, P. (eds.): *Vávrečka. Vlastivedná monografia*. Martin: P. Huba, 99 – 100.
- HABOVŠTIAK, A. (1995): Chotárne názvy. In: Huba, P. (ed.): *Nižná 600. Vlastivedná monografia*. Dolný Kubín: P. Huba, 155 – 157.

- HABOVŠTIAK, A. (1998a): O názvoch *Orava, Oravica, Oravice*. In: *Slovenský sever*, 8/2, 14.
- HABOVŠTIAK, A. (1998b): Vyšnokubínske chotárne názvy. In: Huba, P. (ed.): *Výšný Kubín. Rodisko P. O. Hviezdoslava. Vlastivedná monografia*. Vyšný Kubín: P. Huba, 71 – 72.
- HORŇANSKÝ, I. (2018): O geografických názvoch z osobných mien so slovným základom *chot-*. In: *Slovenská reč*, 83/1, 35 – 46.
- KAVULJAK, A. (1955): *Historický miestopis Oravy*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- KRÁLIK, E. (2015): *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda.
- KRŠKO, J. (2009): Niekoľko poznámok k termínom anojkonymum a terénny názov. In: *Slovenská reč*, 74/6, 357 – 362.
- KRŠKO, J. (2014): *Úvod do toponomastiky (Vysokoškolská učebnica)*. Banská Bystrica: Belianum – Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.
- KRŠKO, J. (2016): *Všeobecnolingvistické aspekty onymie. Z problematiky onymického komunikačného registra*. Banská Bystrica: Belianum – Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.
- LUTTERER, I. – MAJTÁN, M. – ŠRÁMEK, R. (1982): *Zeměpisná jména Československa*. Praha: Mladá fronta.
- MACHEK, V. (1968): *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Academia.
- MAJTÁN, M. (1966): Výskum chotárných názvov v Maďarsku a u nás. In: *Slovenská reč*, 41/4, 248 – 249.
- MAJTÁN, M. (1976): Základná slovenská toponomastická terminológia. In: Blich, M. – Majtán, M. (eds.): *Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove a Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Zborník materiálov z 5. slovenskej onomastickej konferencie (Prešov 3. – 7. mája 1972)*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 113 – 116.
- MAJTÁN, M. (1979): Onomastické termíny podľa objektov pomenúvaných vlastnými menami. In: *Kultúra slova*, 13/5, 153 – 159.
- MAJTÁN, M. (hl. red.) (1992): *Historický slovník slovenského jazyka II. K – N*. Bratislava: Veda.
- MAJTÁN, M. – POVAŽAJ, M. (1998): *Výberte si meno pre svoje dieťa*. Bratislava: ART AREA.
- MAJTÁN, M. – RYMUT, K. (2006): *Hydronymia povodia Oravy*. Bratislava: Veda.
- MAJTÁN, M. (2018): *Naše priezviská*. Bratislava: Veda.
- MAREK, M. (2005): *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.
- MATEJČÍK, J. (1970): Poznámka k rozšírenosti mikrotoponym. In: Krištof, Š. (ed.): *Zborník materiálov zo sympózia o teoretických a metodologických otázkach onomastiky a II. slovenskej onomastickej konferencie v Nitre 22. - 24. mája 1969*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 147 – 150.
- MATEJČÍK, J. (1976): *Z mikrotoponymie Novohradu*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Banská Bystrica.
- ONDREJOVIČ, S. (2008): *Jazyk, veda o jazyku, societa (Sociolingvistické etudy)*. Bratislava: Veda.
- ONDRUŠ, Š. (1975): Pôvod mena vrchu *Choč* a rieky *Orava*. In: *Slovenská reč*, 40/6, 342 – 352.
- ONDRUŠ, Š. (1986): Slovenská sihoť a maďarský sziget. In: *Slovenská reč*, 49/6, 321 – 328.
- ONDRUŠ, Š. (2004): *Odtajnené trezory slov III*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.
- PETROV, A. (1927): *Sborník Fr. Pestyho Hebységnévtára – Seznam osad v Uhrách z r. 1864 – 65 jako pramen historicko-demografických údajů o slovenských a karpatských osadách*. Praha: Česká akademie věd a umění.
- PETROV, A. (1929): *Karpatoruské pomístní názvy z pol. 19 a z poč. 20. st.* Praha: Česká akademie věd a umění.
- RATKOŠ, P. (1946 – 1947): Toponymia Liptova do konca XIII. storočia. In: *Jazykovedný zborník Matice slovenskej*, 1 – 2, 200 – 219.
- ROŽAI, G. (2016): O názvoch v teréne. In: *Slovenské národné noviny*, 31/18, 5.
- SLEZÁKOVÁ, G. (2016). *Slovensko-poľské jazykové kontakty v toponymii Hornej Oravy*. [Dizertačná práca.] Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Filozofická fakulta – Katedra slovenského jazyka a komunikácie.

- STANISLAV, J. (1956): Aus der altslavischen Toponomastik. In: *Sonderdruck aus Verträge der Berliner Slavistentagung*. Berlin, 103 – 109.
- SVOBODA, J. – ŠMILAUER, V. – OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. – OLIVA, K. – WITKOWSKI, T. (1973): *Zpravodaj místopisné komise ČSAV (Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky)*. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV.
- ŠMILAUER, V. (1963): *Úvod do toponomastiky (nauky o vlastních jménech zeměpisných)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- VALENTOVÁ, I. (2009a): Anojkonymum alebo terénny názov? In: *Slovenská reč*, 74/1, 31 – 34.
- VALENTOVÁ, I. (2009b): Čertorie a ľudová etymológia. In: *Kultúra slova*, 43/5, 281 – 284.
- VALENTOVÁ, I. (2017): Anojkonymia v kultúrnom a spoločenskom kontexte. In: *Onomastica*, 71/1, 25 – 41.
- VALENTOVÁ, I. (2023a): *Lexika slovenských terénnych názvov (Konceptia lexikografického spracovania)*. 2. vyd. Bratislava: SAP.
- VALENTOVÁ, I. (2023b): Substantívum BABA a jeho deriváty v slovenskej anojkonymii a v slovníku Lexika slovenských terénnych názvov. In: *Slavica Slovaca*, 58/1, 5 – 37.
- VALENTOVÁ, I. a kol. (2024): *Slovenská onomastická terminológia*. Bratislava: VEDA.
- VIDOESKI, B. (ed.) (1983): *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika*. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite.

Patrik Jakubek

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.

Panská 26, 811 01 Bratislava

E-mail: patrik.jakubek@juls.savba.sk

ORCID: 0009-0006-3788-6142